

Azerbaycan İnternet Medyasında Bilgi Manipülasyonu Problemi: Neticeler ve Çözüm Yolları

Vüqar ZİFEROĞLU¹

Özet

Makalede, olgusal materyaller bazında Azerbaycan'a karşı yürütülen bilgi manipülasyonu ve savaşının temel özellikleri konusu geniş bir şekilde gözden geçirilmektedir. "Temassız savaş" olarak da adlandırılan enformasyon savaşının, günümüzde büyük önem arz etmesi bilginin toplumdaki rolünün artması ile ilişkilidir.

Bugün Azerbaycan'a karşı, bir kaç cephe aynı anda enformasyon savaşı vermektedir. Azerbaycan'a karşı bilgi savaşı yürüten, Azerbaycan medyasını dahi bilgi manipülasyonuna maruz bırakan düşmana karşı koymak için karşı stratejinin planlanması ile ilgili girişimler, maalesef yeterli değildir. Bu alanda eğitimin - tebliğin - öğretinin son derece düşük olması Azerbaycan'ı enformasyon savaşında yetersiz kılmaktadır. Bununla ilgili olarak, Azerbaycan'ın söz konusu meseleye karşı tutumu somut örneklerle analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bilgi Savaşı, Bilgi Manipülasyonu, Azerbeycan İnternet Medyası*

**The Problem of the Information Manipulation in the Internet Media of Azerbaijan:
Results and Ways to Solve**

Abstract

The theme of basic features of the information manipulation and war against Azerbaijan is being widely reviewed in the article on the basis of practical issues. Today, the significance of the information war, the so-called "contactless war" is connected with the increasing role of information in a society.

¹ Dr., Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi, Uluslararası Gazetecilik Bölümü

Information war is being conducted on several fronts at the same time against Azerbaijan today. To resist against the enemy which the conducting information war against Azerbaijan and media manipulation, the regarding scheduled to attempt of our strategy planning, unfortunately, is not enough. In this regard, our country's attitude towards the above-mentioned problem has been analyzed and concrete examples have been given.

Keywords: *Information War, Information Manipulation, Azerbaijan Internet Media*

Giriş

Uygarlığın gelişme sürecinde bilgi önemli bir rol oynar. Bilgi kaynaklarına sahip olan ve onları rasyonel bir şekilde kullanan toplum optimal fayda elde etmektedir.

Hızla küreselleşen günümüz dünyasında uluslararası ilişkiler sisteminde bilgi, gelişmenin itici gücüne dönüşmüştür. Yeni dünya düzeninde kitle medyasının bilimsel-teorik ve pratik kavramını inceleyen araştırmalarda şu fikre sıkça rastlanmaktadır: dünyanın önde gelen devletlerinin siyasetini sadece bilgi şekillendirir. Bilgi bütün bir toplumun hayatı, ayrıca devlet, onun iç ve dış politikası, uluslararası ilişkileri ile ilgili bir meseledir. Bilgi ve iletişim araçlarının dünya çapında yaygınlaşması küreselleşme döneminde daha da hızlanmış, toplum ve bireyler arasında interaktif kapsamlı dairenin oluşmasına neden olmuştur.

XX. yüzyılın sonu ve XXI. yüzyılın başında dünyada yaşanan küreselleşme süreçleri tüm alanlara olduğu gibi, gazetecilik alanına da güçlü etki göstermiş ve geleneksel biçim ve içeriğin değişmesine yol açmıştır. Medyada var olan teknolojik süreçler yerini daha modern süreçlere bırakarak medyanın interaktifliğini artırmıştır. İnternet denilen olgu bilginin elde edilmesi sürecinde zaman ve mesafeyi ortadan kaldırmış, bilginin toplanması, işlenip hazırlanması, korunması ve yayılması sürecinin yeni biçimleri, modern dijital teknolojilerin uygulanması, düzenleme kolektiflerinin yönetim şemalarının değiştirilmesi vb. medyaya yeni kalite arz etmesi, toplumda medyanın rolünün güçlenmesi ile sonuçlanmıştır.

Yeni dünya gazeteciliği çok yönlü olmasına rağmen, gelişiminin genel eğilimleri mevcuttur ve son derece önemli olan milli özellikler saklanmaktadır. Basının, radyo ve televizyonun daha da ticarileşmesi, en yeni teknik gelişmelerin her yerde uygulanması karşısında Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin, Post-Sovyet Cumhuriyetlerinin medyasına çok önemli görevler düşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde modern süreçler çeşitli formlarda oluşur, bu da kitle iletişim ve haberleşme araçlarının gelişmesine, uygulanmasına ciddi etki gösterir.

Yeni medya ile birlikte modern toplum çok yönlü ve çok çeşitli iletişim kanallarına, çok zengin ve kapsamlı bilgi rezervlerine sahiptir. Toplumun her üyesi bilgi almak, ondan yararlanmak ve ona kendi kişisel yaklaşımını sergilemek fırsatını kazanmıştır. Küreselleşme döneminde gerek devlet politikasını, gerekse dünya ve bölgesel düzeyde ekonomik veya sosyal tedbirleri, ayrıca ticari faaliyetleri enformasyonsuz düşünmek mümkün değildir. Toplum ve toplumun kesimlerinin ayrı ayrı sosyal durumunun araştırılmasında veya belirli alanlarda gelişme perspektiflerinin belirlenmesinde, mevcut olan fikir çeşitliliğinin aydınlatılmasında da bilgilerden faydalanmak oldukça önemlidir. Bu yüzden de günümüzde sosyal-siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkiler sisteminde kitle iletişim araçlarının rolünün artmasına özel önem verilmektedir. Son dönemlerde Batı'da, Latin Amerika'da, Rusya'da ve Asya ülkelerinde faaliyet gösteren kitle iletişim araçlarının etkinliği sistemli olarak öğrenilmektedir.

Enformasyon Savaşı ve İnternetin Rolü

Bilgi savaşı insan kitlesinin bilincini etkiler ve günümüzde farklı uygarlık sistemleri arasındaki mücadelenin de bir parçasıdır. Bu savaş önceden özel olarak tayin edilmiş medya ve iletişim araçlarının yönetim teknikleri ve bilişim silahlarının yardımı ile iletişim alanında yapılır.

Enformasyon savaşları ve uygulamaları teknolojilerinin kökü eski dönemlere rastlar. Tarih boyunca enformasyon savaşı ve bilgi tecavüzü şu veya bu şekilde her zaman var olmuştur. En eski tarihi ve dini kitaplarda anlatılan olaylar, insanlar arasında meydana gelen enformasyon savaşları ve tecavüzlerinin üzerinde kurulmuştur. Fiziksel savaş yapmadan enformasyon savaşı yapılabilir, ama enformasyon savaşı olmadan fiziksel savaş yapılmamaktadır. Diğer bir deyişle, fiziksel savaş yapılırken, aynı

zamanda onun bir parçası olarak bilgi savaşının yürütülmesi zorunludur. İlk defa Thomas Rona “bilgi savaşı” teriminini 1976 yılında “Boeing” şirketi için hazırladığı “Silahların Sistemi ve Enformasyon Savaşı” adlı raporunda kullanmıştır (Гриняев, 2012). Thomas Rona tarafından sorunun bu şekilde ortaya konulması Amerikan istihbaratçılarının ilgisini çekmiştir. Bugün dünyada milyonlarca kişisel bilgisayarlar genel bilgisayar ağı (internet) vasıtasıyla birlikte faaliyet göstermektedirler. Dünyanın en büyük arazi ağlarından 500’nü, hatta kullanıcıların yarısından fazlasını internet kapsamaktadır. Bilgisayar teknolojisinin ve internetin oluşumu teknolojik gelişmenin farklı alanlarında olduğu gibi aynı zamanda internet gazeteciliğinde de temel tabanı oluşturmuştur. İnternet önüne geçilemeyen gelişen bir güçtür. Bu gerçeği olduğu gibi kabul ederek onun hayatımıza getirdiği yeniliklere objektif değer vermek gerekir.

İnternetin gelişiyile bilgilerin hazırlanması ve yayılması ile ilgili bir çok kısıtlamalar ortadan kalkmış, internet asıl söz ve fikir özgürlüğünü sergileyen sınırsız mekana dönüşmüştür fakat aynı zamanda enformasyon savaşı ve bilgi manipülasyonu için de geniş olanaklar yaratmıştır. Kesin olarak söylenebilir ki internet belirli konuların çözümlenmesinde vazgeçilmez yardımcıya dönüşmekle birlikte, hem de daha önce bilinmeyen yeni sorunların ortaya çıkmasına da vesile olmak üzere toplum için potansiyel tehlikeler barındırmaktadır.

Potansiyel tehlikelerden biri internette bilginin aşırı derecede olmasıdır. Dev bilgi (mega data) akışına maruz kalmış insan beyni o kadar bilgiyi analiz etmesi mümkün olmadığı için onları olduğu gibi kabul eder. Bu durumdan yararlanan bilgiyi yayan kaynak, belli çıkarlar gözeterek çoğu zaman internette önyargılı ve teyit edilmemiş olguları gerçek gibi yaymaya çalışır. İnternette hazır bilgiler öğrenen ve bu bilgileri doğru sayan kullanıcılar kendi faaliyetlerinde onlara atıfta bulununca olay ve olgulara karşı objektiflik kaybolmaktadır. Bu ise birçok durumda ilginç çevrelerin kasıtlı olarak herhangi bir konu ile ilgili manipülasyonu için uygun ortam yaratmış olur. Dolayısıyla, internetteki bilginin içeriğine dikkatli yaklaşmalı ve onların gerçek olup olmadığı araştırılmalıdır. Bir görüşe göre, medya “iktidarın dördüncü kolu” olarak adlandırılır. Günümüzde medyanın topluma etki imkanları da artmaktadır. Medyanın kitleye sunduğu haber programları, çeşitli televizyon ve radyo yayınları, makaleler, vb. toplumun

çeşitli konularla ilgili görüş ve düşüncelerini, sosyal, siyasi olaylara, manevi değerlere yaklaşımını, günlük yaşam tarzını şekillendirir. Genel olarak, medyada yer alan çeşitli içerikli bilgi, belirli pozisyonlar açısından olumlu ve olumsuz nitelik taşıyabilir. Medyada yayılan bilgi kamuoyunu şaşırtabilir, sosyo-politik, hatta ekonomik istikrarı bozabilir. Bu nedenle, bilgi güvenliği milli güvenliği önemli bir parçası olarak kabul edilir.

Enformasyon Savaşında Azerbaycan Medyasının Durumu ve Çözüm Yolları

Günümüzde enformasyon savaşı silahlı savaşlar kadar tehlikeli ve kritik role sahiptir. Kitle iletişim araçları da dahil olmak üzere, basın ve medya enformasyon savaşında çok zaman bir sosyal grubu ya da devleti etkileyecek ve tesir altına alacak karşı silah olarak kullanılır. Bu sebepten de medya çalışanı, faaliyetinin mensup olduğu topluma, halka hizmet etmeye yöneldiğini unutmamalıdır. Dolayısıyla, bilgi saldırılarına karşı toplumun bilgi güvenliğinin korunmasında medya ve medya çalışanları üzerine büyük sorumluluk düşmektedir. Unutmamak gerekir ki, insanların doğru bilgilendirilmesi ile birlikte, ulusal ilgi ve menfaatleri dikkate alarak medya, toplumun bilgi güvenliğinin korunmasında önemli hizmetler gösterebilir.

Bilgi güvenliğinin korunması ideolojik, manevi-psikolojik önem taşımaktadır. Sosyo-politik istikrarı, milli birliği tehdit edebilecek zararlı fikirlerin, kışkırtıcı nitelikteki bilgilerin yayılmasının önlenmesi devletin güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden de bilgi güvenliği konusunda ülkede var olan iletişim araçlarının – televizyonlar, radyolar, basın, internet tvler ve radyoları, online gazete vb. – üzerine büyük sorumluluk düşmektedir.

Fakat bazı durumlarda çeşitli yayın organları bilmeden, farkında olmadan ya da amaçlı olarak ülkeye karşı yönelen bilgi savaşının aktif katılımcısına dönüşebilirler. Böyle medya kuruluşları yurtdışındaki anti-Azerbaycancı dairelerin, Ermeni lobisinin “beşinci kolu” işlevini yerine getirmiş olur. Oysa, kitle iletişim araçlarının temel görevi topluma objektif, tarafsız bilgileri iletmekle birlikte, vatandaşları her türlü provokasyon ve dezenformasyon ile ilgili uyarmak, toplumsal bilinci güçlendirmek, milli menfaatlere hizmet etmektir. Bu nedenle, Azerbaycan’da gerek online

faaliyet gösteren haber ajansları radyo ve televizyonlar, gerekse çeşitli yayın frekanslarında faaliyet gösteren televizyon ve radyoların, basın yanı sıra, diğer medya kuruluşlarının üzerine gerçeklerin ortaya konmasında önemli sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluk Azerbaycan vatandaşlarının geniş bilgi elde etmek imkanlarının sağlanması ile beraber, toplumun bilgi güvenliğinin korunmasından, toplumsal bilincin provokasyon amaçlı bilgi saldırısının kurbanına dönüşmesinin önüne geçilmesinden ibarettir.

Bugün Azerbaycan’da diğer ilgili devletlerin çıkarlarına hizmet eden çok sayıda internet medya örneği çalışır. Onlar geniş şekilde araştırıldığında anlaşılmaktadır ki, genelde Azerbaycan internet medya ortamında bilgi manipülasyonu iki yönde görülmektedir:

- a) İlginç güçlerin yurt dışındaki iletişim kanallarında Azerbaycan aleyhine hazırlanan manipülatif enformasyon vasıtasıyla etki;
- b) Azerbaycan içinde internet ortamında oluşturulmuş bilgi portalları aracılığıyla devreye koyulan manipülatif enformasyonlar vasıtasıyla etki.

Tesadüfi değil ki, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 16 Nisan 2012 tarihinde Bakanlar Kurulunun birinci çeyreğinin “sosyo-ekonomik gelişmesinin sonuçlarına ve önümüzde duran görevlere adanmış oturumu”nda devletin milli güvenliğini sağlayan çeşitli faktörlere kendi konuşmasında özel bir yer ayırmış, bilgi güvenliğini “çok güncel” sorun olarak adlandırmıştır. Cumhurbaşkanı konuşmasında bilgi alanı için tehdit olan kuvvetlerin kavramsal manzarasını vererek, Azerbaycan’a karşı bilgi savaşı yapıldığını vurgulamıştır. Küreselleşen dünyada bilgi güvenliği ve milli kimliğe saldırılar da ayrıca problemdir. XXI. yüzyılın gerçekliğinde Azerbaycan milli şuuruna yol göstermek iddiasında olan yabancı fikir ve öğretiler, Azerbaycan devletçilik ülkü ve değerlerini düşünerek doğru seçim yapmayı sağlayan manevi temellerin daha da güçlendirilmesini gerektirir.

Bilişim uygarlığının mevcut gerçekliği ve milli devletçiliğin yeni aşaması devlet gelişiminin tüm yönlerinde uygun yeni siyasi davranış yöntemlerinin uygulamasını gündeme getirir. Sürekli olarak değişen gerçekliğin manevi süzgeçten geçirilerek esnek değerlendirilmesi en önemli konulardandır. Bugüne kadar yürüttüğümüz araştırmalardan elde ettiğimiz sonuçlara göre,

Azerbaycan toplumunun bilgi güvenliğine olan medya kanallı tehditlerin kökünde duran en önemli faktörler içerisinde aşağıdakileri sıralamak mümkündür:

- Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne gasp etmiş Ermenistan'ın ve Ermeni lobisinin Azerbaycan'a karşı agresif tutumu, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili Azerbaycan'a karşı yürütülen enformasyon savaşı siyaseti;
- Azerbaycan'ın bulunduğu coğrafyada jeostratejik çıkarları çatışan bazı devletlerin ülke içindeki istikrarı bozmak niyetleri;
- Küreselleşme koşullarında ülkeye giren bilgi akımının bir kısmının yabancı unsurların zararlı ve tehlikeli fikirlerin taşıyıcısı olması;
- Azerbaycan'da jeopolitik çıkarları olan güçlerin bilgi manipülasyonu için internet medyası aracılığıyla farklı yöntemler kullanmaları;
- 21. yüzyılın başlarında sibercinayetlerin tüm dünya için başlıca soruna dönüşmesi.

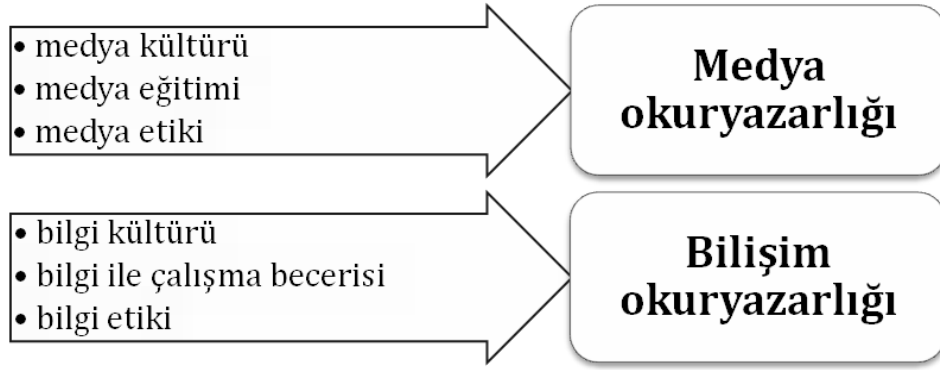
Sonuç

Kesin olarak söyleyebiliriz ki, SSCB çöküşüne götüren olayları, onu doğuran sebepleri de net analiz edip doğru sonuçlara gelmekte hayli geciktiğimizden Dağlık Karabağ sorunu bu kadar kolay başlatıldı ve çözümünün zorlaşması düşmanın tam olarak sorunun baş gösterdiği ilk yıllarda bilgi savaşında elde ettiği zaferin sonucudur. Azerbaycan'a karşı bilgi savaşı yürüten, Azerbaycan medyasını dahi bilgi manipülasyonuna maruz bırakan düşmana karşı koymak için karşı stratejinin planlanması ile ilgili girişimler, maalesef yeterli değildir. Genel olarak bu alan üzerinde uzmanların hazırlanması içinde de şimdiye kadar arzulanan amaca ulaşılmış değildir. Aktiviteler, sadece Ermeni, hem de bize karşı tutumu olumsuz olan güçlerin manipulatif müdahalelerinin ardından cevap vermekten ibarettir. Oysa modern teknolojileri kullanarak, yeterli adımlar atabilmek için her türlü teknik imkân ve araç mevcuttur. Bunun için özel uzmanların yönetimi ile beyin merkezlerinin oluşturulmasına ve maariflenme işinin düzgün kurulmasına ihtiyaç vardır. Bilişim manipülasyonuna ve dezenformasyona karşı duruş getirebilme tecrübesi ve bilgisi olanlar bilgi baskılarını, bilgi savaş ürünlerini analiz edebilir ve etmelidir. Meselenin en ciddi tarafı devlet ve devlet aleyhine yönelmiş bilgi saldırısıdır. Sınırların ötesinden gelen bu savaşa karşılık verebilmek için toplum, her şeyden önce böyle tecavüzün ne demek olduğunu anlamalı ve yeterli cevap

vermeyi bilmelidir. Azerbaycanda bu alanda eğitimin - tebliğin - öğretinin son derece düşük olması bizi enformasyon savaşında yetersiz kılmaktadır. Yani sosyal sahada bu faaliyet alanı hemen hemen boştur.

Genel olarak konuyla ilgili şimdiye kadar yaptığımız araştırmalardan elde ettiğimiz sonuç şudur ki, Azerbaycan internet medyasına olan manipülatif etkileri en aza indirmek için iki tür okuryazarlığın tüm toplumda düzeyinde yaygınlaştırılması oldukça önemlidir:

- 1. Medya okuryazarlığının artırılması** - Bu temelde üç bileşeni kapsar: medya kültürü, medya eğitimi ve medya etiki
- 2. Bilişim okuryazarlığının artırılması** - Üç bileşen içerir: bilgi kültürü, bilgi ile çalışma becerisi ve bilgi etiki

Genel olarak, başlıca sonuç olarak belirtmek gerekir ki, temel bilgi yapısının uygulanmasında spesifik yerel koşullar dikkate alınmalı, düzenli olarak uygun düzenleyici hükümlerle yenileştirilmelidir. Aksi takdirde bilgi güvenliği sisteminin çevikliğinin ve verimlilik deneyde sağlanması karmaşık bir göreve dönüşebilir. Bununla ilgili olarak bilgi güvenliği alanında çalışanlar ve en önemlisi de medya temsilcileri için ilgili seminerler ve eğitici çalışmalar düzenlenmeli, iletişim vasıtasıyla bilgi güvenliği ve aynı zamanda bilgi savaşı ile ilgili seminerler verilmelidir. Unutulmamalıdır ki, manipülatif bilgiler birçok durumda medya temsilcilerimizin sadece bilgi ile iş sürecinin kurallarından habersiz olmaları nedeni ile de medya mekanımıza yol açmış olur ki, tez çalışmasında getirdiğimiz birçok faktoloji materyaller bunun en iyi kanıtıdır.

Azərbaycanın informasiya alanına yabancы ölkələrdən giriş yapan çox sayıda gazete ve dergilerin incelemeşini yaparsak, göreceğiz ki, burada pek çok hususlar var ki, insanların beynine yabancı ve yanlış fikirler enjekte edilmektedir. Eđer toplumda milli düşünceye, maneviyata, tarihe halel getirebilecek herhangi bir fikir yayılırsa ve bu insanların bilincine hakim kesilirse, küreselleşen dünyada insanı milli kaynaklardan, benliğinden, kimliğinden uzaklaştıran fikirlerin önüne geçilmelidir. XXI. yüzyılda sadece kendi toprağını toprak olarak değıl, maneviyat mekanı gibi koruyan, milli-manevi direniş gücünü ortaya koymak mümkün olan ölkeler yarına doğıru güvenle adımlayabilecek.

KAYNAKÇA

- [1] Zifəroğlu, V. (2012). *Media imperiyası*. Bakı: Nurlan.
- [2] Голуб, В. А. (2012). Информационная безопасность СМИ в условиях кибервойны. *Журналист. Социальные коммуникации*: 45-49.
- [3] Гриняев, С.Н. (2012) Информационная война: история, день сегодняшний и перспектива. <http://www.agentura.ru/equipment/psih/info/war/>. (04.11.2012).
- [4] Кара-Мурза, С. Г. (2001). *Манипуляция сознанием*. Москва: Изд-во ЭКСМО-Пресс.
- [5] Кашлев, Ю. Б. (2002). *Информация. Дипломатия. Психология*. Москва: Известия.
- [6] Тоффлер, Э. (2002). *Третья волна*. Москва: АСТ.
- [7] Уэбстер, Ф. (2004). *Теории информационного общества*. Москва: Аспект Пресс.
- [8] Харрис, Р. (2002). *Психология массовых коммуникаций*. СПб.: Прайм-Еврознак.

- [9] Яковец, Ю. В. (2003). *Глобализация и взаимодействие цивилизаций*. Москва: Экономика.
- [10] Badsey, S. L. (2000). *The Media and International Security*. Portland: Cass.
- [11] Denning, D.E. (1999). *Information warfare and Security*. N.Y.: ACM Press.
- [12] *Digital Media and Society*. (2012). London: Tim Jordan, King's College.
- [13] Graber Doris, A. (2010). *Media Power in Politics*. N. J.: CQ Press.